

CONCEPTUL ȘI PROBLEMATICA REFERITOARE LA DREPTUL CETĂȚENILOR LA UN RECURS CONSTITUȚIONAL

Tatiana DABIJA,

competitor la Institutul de Istorie, Stat și Drept

(Centrul Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei, Secția Drept Național)

Recenzent: **Boris NEGRU**, doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

Constitution is the law of the nation and guarantee of the basic rights observance. The word Constitution originated from Latin in which „constitutio” means „stable establishment”, „state of a thing”.

Cuvântul **constituție** este inclus în limbajul juridic și politic în perioada marilor transformări revoluționare din secolul „luminilor”. În concepția lui T.Drăganu, necesitatea apelării la „constituție” s-a impus atunci când spiritele progresiste, luptând împotriva absolutismului monarhic și pentru abolirea privilegiilor feudale, au desemnat prin noțiunea de „constituție” acele legi care, „reglementând organizarea și funcționarea statului, limitând puterea monarhului, garantau anumite drepturi și libertăți fundamentale individului”.¹

Această concepție își găsește materializarea în Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului din 26 august 1789 (art. 16), care prevedea că „orice societate în care garantarea drepturilor nu este asigurată, nici separația puterilor determinată, nu are constituție”.

Acest prim document în formă scrisă referitor la constituție a determinat în contururi precise ce materie trebuie să cuprindă textul, și anume: asigurarea drepturilor cetățenești garantate și stabilirea principiului separației puterilor în stat ca garanție a asigurării drepturilor. E adevărat că Declarația nu se referă la forma de explicare a acestor prevederi, adică scrisă sau cutumiară. Esențial este conținutul acestor reglementări.

Sensul unei asemenea constituții, adică privind conținutul și nu forma, este actual și azi în Anglia (țară care a pus temelia constituționalismului, cristalizat pe parcursul evoluției sale). De exemplu, savanții J.Harvey și L.Bather subliniază că „constituția există, în primul rând, pentru a proteja drepturile cetățenilor și pentru a limita puterile celor încredințați cu autoritatea”.²

Practica franceză, americană și rusă nu s-a limitat doar la conținutul constituției, dar a căutat să găsească și procedee juridice cât mai eficiente pentru realizarea acestui scop. Soluția găsită a fost aceea că normele constituționale trebuie cuprinse în legi scrise și sistematice, adică să includă într-un cadru ordinal și unitar

reglementările relative la organizarea și funcționarea puterii publice și a raporturilor ei cu cetățenii.

Această idee a apărut din convingerea, care s-a încetățenit în conștiința cetățenilor, că numai o constituție scrisă, prin precizia și claritatea ei, putea fi o armă de luptă eficace împotriva abuzurilor puterii absolute. Așadar, în concepția oamenilor, constituția, ca lege a lor, le servește drept armă de luptă eficace împotriva guvernanților.

Supremația juridică, trăsătură inerentă constituției

Datorită acestor trăsături caracteristice ale constituției, în literatura politică progresistă s-a ajuns la concluzia că „textul ei scris este superior legilor și oricărui act normativ emis de organele statului”, ajungându-se astfel la supremația ei juridică față de orice alte norme juridice. Doctrina politică și juridică nu s-a limitat la constatarea acestor noi trăsături ale constituției, dar a căutat pârgii pentru a se asigura în practică această supremație juridică.

În primul rând, T.Drăganu a apelat la ideea rigidității constituționale, idee inspirată din considerentul că, întrucât sunt chemate să constituie însăși temelia juridică a organizării și funcționării aparatului de stat în interesul general și să garanteze libertățile și drepturile fundamentale ale indivizilor, „constituțiile nu pot fi modificate de corpurile legiuitoare obișnuite, ci numai de o adunare constituantă, adică de un organ anume ales în scopul adoptării constituției”. De aici doctrina constituțională a ajuns să facă distincție, pe de o parte, între „puterile constituționale”, adică adunările legiuitoare alese pe baza constituției în vederea adoptării legilor ordinare, puterea executivă și cea judecătorească și, pe de altă parte, „puterea constituantă”, aceasta din urmă fiind singura competentă să adopte sau să modifice constituția.

Așadar, concluzionăm: pentru ca constituția să fie legitimă, ea trebuie să fie adoptată nu de parlament, ci de un organ anume ales să adopte constituția țării ca document de consens popular. Și aceasta deoarece, după cum afirma filosoful german Hegel, „poporul trebuie să aibă față de constituția lui sentimentul dreptului său și al stării sale de fapt, altfel ea există, e drept, în chip exterior, dar nu are nici o semnificație și nici o valoare”, subliniind că „fiecare popor are constituția care i se potrivește și care i se cuvine”.

Constituția este legea poporului și pentru popor, dată întregii societăți, ale cărei prevederi trebuie să fie respectate de către toți, inclusiv de guvernanți, în interesul dreptății și libertăților fundamentale cetățenești. Urmând aceste concluzii, constituționaliștii americani în *Preambulul* Constituției de la Filadelfia, adoptate la 14 septembrie 1787 de Adunarea Constituantă, au inclus următoarele:

„Noi, poporul american, în vederea formării unei uniuni mai perfecte, stabilirii justiției, asigurării liniștii interioare, asigurării apărării comune, dezvoltării bunăstării generale și asigurării binefacierilor libertății, pentru noi și urmașii noștri, declarăm și promulgăm Constituția...”

Scopurile enumerate în *Preambul* au, toate, greutatea lor specifică, dar în contextul temei prezentului articol menționăm doar „stabilirea justiției” și „asigurarea binefacierilor libertății”.³ De unde conchidem că doar constituția este garantul asigurării justiției, precum și că „libertățile omului” nu pot face decât să asigure binefacerea. Or, citându-l pe Justinian, potrivit căruia „preceptele dreptului sunt: să trăiești cinstit, să nu dăunezi nimănu, să dai fiecărui ce este al său”, putem afirma că anume acestor deziderate răspunde și trebuie să răspundă constituția.

În al doilea rând, pentru a se consolida supremația constituției, s-a încercat apoi să se găsească un mijloc pentru a se asigura respectarea ei nu numai de organele administrației și de justiție, dar și de puterea legiuitoare. Acest mijloc a fost instituirea unui organ căruia să i se recunoască competența de a face impicabilele legile contrare unui principiu constituțional.

După cum menționează G.Vrabie, în anul 1803, judecătorul John Marshall, pe atunci președinte al Curții Supreme de Justiție a SUA, având a se pronunța în litigiul *Marbury Madison*, a pus următoarea alternativă: „Sau constituția este legea superioară și suverană, imposibil de modificat prin legi ordinare, sau este situată la același nivel cu acestea și poate fi schimbată oricând de legiuitor (de parlament). Trebuie de ales: ori un act contrar constituției nu este o lege sau constituțiile sunt tentative absurde de limitare a puterii unui organ care, prin puterea ei, este nelimitată”.⁴

Așa s-a pus temelia controlului constituționalității legilor în lume exercitat într-un caz de organele judecătorești de drept comun – „modelul american”, iar în alt caz de către un organ unic, special și specializat – Cutrea Constituțională sau Tribunalul Constituțional – „modelul european”. Ambele modele aplică în calitate de sancțiune declararea nulă a legii care contravine unui principiu constituțional.

Deci, una dintre garanțiile asigurării supremației constituției este controlul constituționalității legilor. În dreptul constituțional prin controlul constituționalității legilor se înțelege activitatea organizată de verificare a conformității legii cu constituția; ea, ca instituție juridică, cuprinde regulile privitoare la organele competente a face această verificare, procedura de urmat precum și măsurile ce pot fi luate după realizarea acestei proceduri.

În conformitate cu alin.(1) art.134 din Constituția Republicii Moldova, organul competent de a face verificarea conformității legii cu Constituția este Curtea Constituțională ca unică autoritate de jurisdicție constituțională din Republica Moldova.

Printre funcțiile atribuite Curții Constituționale, conform alin.(3) art.134 din Constituție, se enumeră și garantarea responsabilității statului față de cetățean. Iar această funcție derivă din prevederile alin.(3) art.1 din Constituție, potrivit cărora „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate”.

Or, așa cum s-a menționat anterior, acesta și constituie materialul esențial pe care constituția este chemată să o garanteze. Întru realizarea funcției indicate, Curtea Constituțională are, potrivit art.135 alin.(1) lit.a) din Constituție, următoarele atribuții: „exercită, la sesizare, controlul constituționalității legilor și a hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte”. Analizând aceste reglementări, observăm că controlului constituționalității sunt supuse actele a două ramuri ale puterii: legislativă – Parlamentul și executivă – Șeful statului și Guvernul. În afara controlului rămân actele puterii a treia – ale puterii judecătorești. Și aceasta deoarece, în viziunea profesorului I.Muraru, cât privește actele judecătorești și ale Procuraturii, „aici problema nu se pune, căci în principiu ele aplică legea și nu emit norme juridice”.⁵

Rolul autorității judecătorești în ocrotirea drepturilor fundamentale ale omului este, indiscutabil, decisiv și se argumentează științific.

Funcția autorităților judecătorești este de a soluționa procese civile, administrative, de muncă, penale etc., de a aplica sancțiuni, de a restabili drepturile și interesele legitime încălcate.

A face justiție înseamnă a face dreptate. Statul de drept ca atare a devenit de neconceput fără justiție, lipsa justiției veritabile însemnând arbitrar și nedreptate. Dacă viața socială trebuie să se desfășoare potrivit constituției și legilor, în mod firesc trebuie să existe o funcție (o putere, o autoritate) care să cunoască legile și să le poată interpreta și aplica atunci când lucrurile sunt încurcate.

Această funcție a fost și este încredințată unei autorități (puteri) distincte, investită cu puteri statale, care trebuie să fie independentă și imparțială. De altfel, este cunoscut și admis că nu poți fi judecător în propria cauză, pentru că, obiectiv, nu poți fi nici independent, nici imparțial. Actul de justiție poate fi îndeplinit numai de un al treilea.⁶

Concepută astfel ca o funcție realizată independent și imparțial, justiția s-a impus ca o idee și realitate în care oamenii cred că-i poate apăra atunci când drepturile lor legitime sunt încălcate, ca și similarul dreptății mereu triumfătoare. „*Fiat justitia percat mundus*” (justiția să-și urmeze cursul ei, chiar dacă lumea ar fi să piară) a devenit dictonul preferat în legătură cu justiția. Semnificația acestui dicton este că, precum veșnica dreptate a Dumnezeuirii e neclintită în fermitatea ei, dezvoltându-se în orice condiții, chiar dacă s-ar prăbuși întreaga lume, tot așa judecătorul care se ocupă de un anumit caz trebuie să-l ducă la bun sfârșit și să-l rezolve după cum îl îndeamnă știința și conștiința, chiar dacă între timp ar veni sfârșitul lumii cu toate grozăviile sale (Tiranul).

Însă, responsabilitatea justiției a sporit odată cu adoptarea Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului din 4 noiembrie 1950, ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1298-XIII din 24 iulie 1997 și publicată în ediția oficială „Tratate internaționale” (1998, vol.1, p.341).

Așadar, lăsând intangibilă activitatea și independența instanțelor judecătorești în soluționarea cauzelor în fond, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului, ca organ jurisdicțional de asigurare a drepturilor fundamentale cetățenești, a luat sub control activitatea instanțelor judecătorești cât privește respectarea de către ele a unor drepturi fundamentale exclusive care pot fi încălcate de către instanțe la efectuarea actului de justiție.

Aceste drepturi fundamentale sunt exclusive; ele nu cad sub raza puterii legislative nici prin restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți (art.54), nici prin revendicarea prevederilor care au drept rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora (art.42); ele nu cad

nici sub raza puterii executive. Aceste drepturi țin de săvârșirea actului de justiție, printre care enumerăm: libertatea și siguranța persoanei (art.5 și art.25), dreptul la apărare (art.26) accesul liber la justiție (art.20), prezumția nevinovăției (art.21), nerecoactivitatea legii (art.22 din Constituție), proces echitabil (art.6 din Convenția Europeană).

Una dintre funcțiile Curții Constituționale constă în „garantarea responsabilității statului față de cetățean”; or, responsabilitatea vizează, în primul rând, garantarea și asigurarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor. Considerăm că Curtea Constituțională rămâne unica autoritate de a realiza această funcție, dat fiind că dreptul cetățeanului de a adresa Curții Constituționale un recurs referitor la încălcarea acestor drepturi fundamentale exclusive ce țin de realizarea actului de justiție este constituțional.

În continuare, ne vom referi în special la: dreptul la un proces echitabil, drept stipulat în art.6 al Convenției, dar care nu este fixat în Constituția Republicii Moldova, și care trebuie inclus în textul ei.

Încheiem cele expuse *supra* cu următoarele concluzii formulate de prof. T.Drăganu: „Concepția care vede în constituție o lege scrisă sistematică înzestrată cu supremație juridică față de toate celelalte acte normative și, deci, cu o stabilitate mai mare decât acestea, dar care se mai caracterizează prin faptul că are ca obiectiv îndeplinirea unui ideal politic bine definit: acela al limitării puterilor guvernanților și al garantării drepturilor și libertăților individuale, a devenit, începând cu sfârșitul secolului al XIII-lea, o idee-forță pe măsură ce cercuri tot mai largi ale societății și-au însușit-o. Astfel, treptat, pentru spiritele progresiste, ideea de libertate a ajuns să fie indisolubil legată de ideea de constituție. Din ce în ce mai numeroși erau cei care erau convinși că libertatea fără constituție este un ideal realizabil. Constituția era considerată de toți aceștia ca un talisman capabil să deschidă cele mai ferecate porți din calea făuririi unei ordini sociale bazate pe libertate și respectul personalității umane”.

Drept punct de reper servesc resursele existente în acest sens în constituție. În primul rând, una dintre resurse o constituie principiile, care au grad înalt de generalitate și determină natura constituțională a drepturilor omului, au un caracter universal și, astfel, servesc drept instrument de reglementare a tuturor sferelor vieții. Caracterul general-executoriu al principiilor constituționale rezidă atât în prioritatea lor față de alte norme de drept, cât și în efectele lor asupra subiecților de drept.

Constituția Republicii Moldova, statuând principiul priorității drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, declară demnitatea omului, libera dezvoltare a personalității umane drept valori supreme și garantează exercitarea acestora (art.1 alin.(3)).

Una dintre garanții este cuprinsă în art.20 din Constituție, care statuează dreptul persoanei la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. Articolul 26 din Constituție, garantând dreptul la apărare, oferă fiecărui individ dreptul de a reacționa independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale. Dispoziția constituțională menționată se bazează pe garanții reale. Curtea Constituțională este abilitată prin Legea Supremă cu funcția de garant al supremației Constituției, al responsabilității statului față de cetățean (art.134).

Având în vedere această prevedere, este firească abilitarea Curții Constituționale cu atribuția de a examina recursurile constituționale. Această problemă trebuie tratată *lato sensu*, și anume: admisibilitatea sesizărilor depuse de către cetățeni, subiecții cu drept de sesizare, limitele competenței și efectele actelor pronunțate de Curtea Constituțională.

Admisibilitatea sesizărilor depuse de către cetățeni la Curtea Constituțională rezultă din Constituție, care în art.134 alin.(3) stipulează că autoritatea de jurisdicție constituțională garantează responsabilitatea statului față de cetățean. Prin urmare, cetățeanul, ca subiect al relațiilor constituțional-juridice, este în drept să sesizeze Curtea Constituțională asupra încălcării, printr-o lege sau alt act normativ, a drepturilor și libertăților constituționale și intereselor sale legitime. Iar Curtea Constituțională, în acest caz, nu iese din cadrul atribuțiilor sale statuate de Constituție.

Atribuțiile Curții Constituționale care nu sunt prevăzute expres în Constituție, dar care rezultă logic din conținutul său, fac parte din așa-numitele atribuții prezumate. Articolul 135 din Constituție stabilește domeniile competenței Curții Constituționale, care sunt concretizate în Legea cu privire la Curtea Constituțională și în Codul jurisdicției constituționale. Potrivit art.6 alin.(2) din Codul jurisdicției constituționale, Curtea Constituțională își stabilește ea însăși limitele de competență.

Având în vedere principiul de independență al Curții Constituționale, unicitatea sa în calitate de organ al justiției constituționale, afirmăm că nu există nici o autoritate care ar putea aprecia constituționalitatea actelor Curții Constituționale.

Vom aduce un exemplu în favoarea abilitării cetățenilor cu dreptul de sesizare a Curții Constituționale.

Potrivit art.135 alin.(2) din Constituție, Curtea Constituțională își exercită atribuțiile la sesizarea subiecților specificați în Legea cu privire la Curtea Constituțională. Legea Supremă nu conține prevederi referitoare la instituția avocatului parlamentar. Cu toate acestea, după implementarea acestei instituții prin lege organică, Parlamentul a considerat posibilă modificarea

articolului 25 din Legea cu privire la Curtea Constituțională și includerea avocatului parlamentar în lista subiecților cu drept de sesizare a Curții Constituționale. Parlamentul a procedat analogic și în cazul Adunării Populare a Găgăuziei, care a devenit subiect cu drept de sesizare a Curții Constituționale fără ca Legea Supremă să fie revizuită.

Prin urmare, Constituția Republicii Moldova nu conține limitări în acest sens. Deci, Parlamentul poate include (prin lege organică) în art.25 al Legii cu privire la Curtea Constituțională cetățenii în calitate de subiecți cu drept de sesizare. Prin aceeași lege va stabili și aria de probleme în care cetățenii pot sesiza Curtea Constituțională.⁷

În concluzie, menționăm că investirea cetățenilor cu drept de sesizare a Curții Constituționale în cazul încălcării drepturilor și libertăților constituționale va genera, firește, creșterea volumului de lucru al Curții Constituționale. Legislația în vigoare permite soluționarea acestei probleme. Se știe că autoritatea de jurisdicție constituțională dispune de o anumită autonomie. Potrivit art.34 din Legea cu privire la Curtea Constituțională, Curtea soluționează în mod independent toate chestiunile referitoare la organizarea și funcționarea structurilor sale, în acest caz a Secretariatului, aprobând Regulamentul, organizarea și statutul său de funcții. În cadrul Secretariatului se poate crea o subdiviziune pentru examinarea sesizărilor cetățenilor. Unele probleme pot fi soluționate de judecători-asistenți. Iar pentru a majora numărul de judecători ai Curții Constituționale, într-adevăr, este necesar a modifica articolul 136 din Constituție, care stipulează expres pentru Curte numărul de 6 judecători.

Note:

¹ T.Drăganu. *Drept constituțional*. – București: Editura Didactică și Pedagogică, 1972.

² J.Beaute. *Un grand juriste anglais: Sir Edward Coke (1552-1634) ses idées politiques et constitutionnelles*. – Paris, 1975.

³ M.Prelot, J.Boulouis. *Institutions politiques et droit constitutionnel*. – Paris: Dalloz, 1989.

⁴ G.Vrabie. *Controlul constituționalității legilor; mijloc de asigurare a supremației Constituției // Analele Științifice ale Universității „Al.I. Cuza” din Iași, 1992/1993.*

⁵ I.Muraru. *Drept constituțional și instituții politice*. – București: Actami, 1998.

⁶ *A se vedea: A.Arseni. Recursul constituțional – pârgie de garantare a drepturilor omului în justiție // Avocatul poporului. Ediție specială, 2008, nr.10.*

⁷ *A se vedea: V.Mocreac. Baza juridică și procedura de soluționare a recursurilor constituționale // Materialele conferinței „Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională”, Chișinău, 13-14 decembrie 2007, în colaborare cu Curtea Constituțională a Republicii Moldova.*